

YOROS KALESİ KAZILARINDA BULUNAN OSMANLI DÖNEMİ SIKKELERİ*

Doç. Dr. F. Nalan TÜRKMEN**
Ömer ÇEPNİOĞLU***

Öz

Bizans İmparatorluğu'nun başkenti olan Konstantinapolis'i Karadeniz üzerinden gelebilecek saldırılara karşı koruma amacıyla yapılmış olan Yoros Kalesi, stratejik açıdan oldukça önemli bir savunma yapısı olarak dikkat çekmektedir. 12. yüzyılda inşa edildiği düşünülen ve ilerleyen süreçte 14. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlıların eline geçen kale, geniş bir alana yayılmasından dolayı, İstanbul il sınırları içerisinde ayakta kalabilen kalelerin en büyüğüdür. 2010-2015 yılları arasında Prof. Dr. Asnu Bilban Yalçın tarafından gerçekleştirilen Yoros Kalesi arkeolojik kazı çalışmaları esnasında 96 adet sikke bulunmuştur. Bunlardan 86 adedi Osmanlı dönemine aittir. Söz konusu sikkeler kalenin ve bir ölçüde de olsa İstanbul'un tarihçesine ışık tutacak niteliktedir.

Anahtar kelimeler: Yoros, kale, sikke, Boğaziçi, İstanbul.

The Ottoman Period Coins Discovered in The Excavations in Yoros Castle

Abstract

Built for the protection of Constantinople, the capital city of the Byzantine Empire, against the attacks to come from the Black Sea, The Yoros Castle stands out as a strategic fortification. The castle, thought to have been constructed in the 12. Century and conquered by the Ottomans in the last quarter of the 14. Century, is the largest castle still standing in Istanbul region as it extends over a substantially large area. During the archaeological excavations carried out by Prof. Dr. Asnu Bilban Yalçın in 2010-2015, ninety-six pieces of golden coins, of which eighty-six pieces belong to the Ottoman period, were discovered. These coins are considered to be of the quality to throw light on the history of the castle and to reveal, though to a certain extent, the history of Istanbul.

Keywords: Yoros, castle, coins, Bosphorus, Istanbul.

* Bu çalışma Doç. Dr. Nalan TÜRKMEN danışmanlığında Ömer Çepnioğlu tarafından, 25.12.2015 tarihinde Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı'nda tamamlanan "Yoros Kalesi Kazılarında Bulunan Osmanlı Dönemi Sikkeleri " başlıklı Yüksek Lisans tezinden hazırlanmıştır.

** Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi
nalanturkmen@gmail.com

*** İstanbul Arkeoloji Müzeleri İslâm Sikkeleri Bölümü Sorumlusu.

Zengin tarihsel dokusu ile dikkat çeken Boğaziçi, daima İstanbul şehrinin ana arteri durumunda olmuş, en mühim ticaret yollarının kesiştiği bir kavşak noktası niteliğini korumuştur. Başka bir deyişle İlkçağlardan itibaren Karadeniz havzasının tek kapısı olan Boğaz, bir taraftan doğu, orta ve güney Asya'dan, bir taraftan da Orta Avrupa ve Balkanlardan gelen ticaret yollarının adeta düğümlendiği kilit konumundadır.¹ Makaleye konu olan Yoros Kalesi, Boğaziçi'nin kuzey girişinde, Beykoz ilçesi sınırları içinde bulunan Anadolu Kavağı Mahallesi'nde yer almaktadır. Boğaz'ın Karadeniz girişini kontrol etme bağlamında ideal bir noktadadır. Anadolu yakasında inşa edilmiş "tek savunma yapısı" olarak bilinen Yoros Kalesi, aynı zamanda "İstanbul'un tek Bizans ve Ortaçağ Kalesi"dir² (Fot.1).

Kalenin adının "kutsal" yer anlamına gelen Hieron'dan geldiği ifade edilmektedir. Ayrıca mitolojik Tanrı Zeus'un sıfatı olan ve uygun rüzgarlar anlamına gelen "ourios"tan alındığı da öne sürülmektedir. Günümüzde araştırmacılar, Grekçe "dağ" anlamına gelen "oros" kelimesinden türemiş olduğu kanısındadır. Evliya Çelebi ise Yoros Kalesi için "Alina Kral yapısıdır. Yoroç adlı bir rahibin manastırı var idi. Bundan dolayı Yoroç Kalesi derler" diye bahseder.³

Yoros Kalesi'nin, kesin olmamakla birlikte Orta Bizans devrinde 12. yüzyılın başlarında inşa edildiği tahmin edilmektedir.⁴ Bununla beraber, kalenin doğu yönüne bakan girişin her iki yanındaki kulelerde yer alan kitabelere dayandırılarak, 13. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği görüşü de savunulmaktadır.⁵ 14. yüzyılın ikinci yarısının başlarında, Boğaz'da cereyan ettiği bilinen bir deniz savaşından sonra bir müddet Cenevizler'in eline geçmiş olduğu düşünülmektedir. Kale, yüzyılın sonlarına doğru Yıldırım Bayezid tarafından fethedilerek Osmanlılara geçmiştir. Aşıkpaşazade de bu tarih 1391 olarak verilmektedir.⁶ Osmanlı döneminde kalenin içine mescit, daha sonraları da bir hamam ve çeşme inşa edilmiştir. Fetihden sonra Fatih Sultan Mehmed ve ardından da II. Bayezid yapıyı tamir ettirmiştir. Bilindiği gibi özellikle II. Bayezid kıyı şeridinde yer alan tüm kaleleri onartmış ya da yenilemiştir. Dolayısıyla Yoros Kalesi de bunlardan biridir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız Asnu Bilban Yalçın, "Boğaziçi Topografyası 2005 Yılı Araştırmaları", 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı 29 Mayıs-02 Haziran 2006 Çanakkale, (Yay.Haz.: Fahriye Bayram-Birnur Koral), C.II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 2007, s.298.

² Asnu Bilban Yalçın, "Anadolu Kavağı, Yoros Kalesi 2010 Yılı: Kazı, Koruma-Onarım Çalışmaları", 33. Kazı Sonuçları Toplantısı 22-28 Mayıs 2011, Malatya, (Yay.Haz.: Haydar Dönmez-Ömer Ötgen), C.III, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 2012, s.97.

³ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Haz.: S.Ali Kahraman-Yücel Dağlı), C.I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 272.

⁴ Asnu Bilban Yalçın, "Eski ve Orta Çağda Boğaziçi", XII. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu 15-17 Ekim 2008, İzmir, 2010, s. 455.

⁵ Semavi Eyice, *Bizans Devrinde Boğaziçi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007, s. 76.

⁶ Ahmet Aşıkpaşazade, *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, (Haz.: H. Nihal Atsız), Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1970, s.61.

Yoros Kalesi, Boğaziçi'nin ele geçirilmesi hususunda Osmanlılara büyük yararlar sağlamıştır. Kalenin fethinden sonra Türkler Boğaziçi'nin güneyine doğru inmeye başlamışlar ve Anadolu Hisarı olarak adlandırılan bölge de Güzelce Hisar, diğer adıyla "Anadolu Hisarı" yapılmıştır. Böylece Boğaziçi'nin denetimi sağlanarak, Bizans, kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.

Kale, 16. yüzyılda da ciddi bir onarımdan geçmiştir. Bu onarımla ilgili 1576 tarihli arşiv belgesinde "Sarayı Hümayun'a kalenin tamiri için lazım olan makara ve urganın sarayın aracılığı ile Tersane-i Amire'den verilmesi ve kalenin tamiri tamamlandıktan sonra iade edileceği" kayıtlıdır.⁷ Nitekim 1580'lerde İstanbul'a gelen Alman seyyahı Brettenli M. Heberer, Yoros Kalesi'ni iyi durumda tasvir ederek, seyahatnamesine bir de gravürünü eklemiştir⁸ (Fotoğraf 2). Bu gravürde kalenin oldukça bakımlı ve girişinde yer alan kulelerin külahlı olduğu görülmektedir.⁹

17. yüzyılda ünlü Türk gezgini Evliya Çelebi Yoros Kalesi'nden bir kaç cümleyle şöyle bahseder; "Kavak Kalesinin şimalinde, bir şeddadi siyah renk kaledir, içinde iki yüz kadar İslâm haneleri ve Yıldırım Han'ın camii vardır; bu kaleyi Yıldırım Han fethetmiş bırakmıştır. Fatih Sultan Mehmet tamir idüp içerisine asker koydu, gerçi hala dizdarı ve neferatı yoktur ama bir gülhi bala üzerinde muhkem kaledir, çevresi iki bin adımdır, dört yanı kestane ormanıdır. Halkı cümle odunculardır. Bu kale halkı, Karadeniz'de Kazak şaykaları görünse ateş yakup etraf köylere haber verirlerdi"¹⁰.

Evliya Çelebi'den bir yüzyıl sonra yaşamış olan ve 18. yüzyılda İstanbul'da cami ve mescitleri gezen Hüseyin Ayvansarayı, Yoros Kalesi Mescidi'nden bahsederken, kale ile ilgili şu bilgileri verir; "Kal'a-i mezbure kable'l-feth bina olunmuşdur. Galiba banisinin ismiyle meşhurdur. Ve derin-i kal'ada otuz kadar menazil -i müslimin ve bir çeşmei ma-i leziz ve bir tek hammam dahi vardır ki, kal'a-i Mezkure dizdarlarından el- Hacc Mehmed Ağa bina eylemiştir ve kal'a-i karibinde olan mezaristan ekseri kubur-i şüheda ve mekabir- i guzat-ı müslimin olmağla müstecabü'd-da ve bir mahall-i mübarekdir. Mahallesi vardır. Der kurb-ı Kavak". Ayvansarayı Hüseyin Efendi kalenin, İstanbul'un fethinden önce yapıldığını, içinde otuz yakın Müslüman evi ve suyu lezzetli bir çeşme bulunduğunu, kale dizdarlarından el Hacc Mehmet Ağa'nın da bir hamam yaptırdığını anlatır.

⁷ Yavuz Özakan, *Osmanlılar Devrinde Yoros Kalesi ve Semti*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yeniçağ Kürsüsü (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul, 1971, s. 6.; B.O.A, Maliye Defteri, Nu. 7534, s.1053.

⁸ Semavi Eyice, "Yoros Kalesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Ortak Yayını, C.VII, İstanbul, 2003, s. 535.

⁹ Michael Heberer von Bretten, *Osmanlıda Bir Köle (Brettenli Michael Heberer'in Anıları 1585 - 1588)*, (Çev. :Türkis Noyan), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s 302.

¹⁰Evliya Çelebi, a.g.e., s. 423.

¹¹Ayvansarayı Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l Cevami: İstanbul Camileri ve Diğer Dini Sivül Yapılar*, (Haz.: A.N. Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001, s. 555.

18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın başında ise Yoros Kalesi'nin iç kısmında 25 evden müteşekkil bir Türk mahallenin varlığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra bir dizdar yönetiminde 20 kişilik bir müfrezenin de yer aldığı kaynaklarca belirtilir.¹² 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde kale terk edilmiş durumda olup, oldukça bakımsızdır. Özellikle iç kalenin son yüz yıllarda kapatıldığı düşünülen giriş cephesinin üst bölümündeki taş sıralarında eksilmeler dikkat çekicidir. Kalenin aşağı kısmında 1900'lü yıllardan sonra binalar inşa edilmiştir. Bu yapıların I. Dünya Savaşı sırasında aktif olarak kullanılan tabyalara ait binalar olması muhtemeldir (Fotoğraf 3-4). Sözü edilen yapılar 1930'lara kadar çekilen fotoğraflarda görülmektedir. Daha sonraki fotoğraflarda ise bu kısımda hiç bir yapı mevcut değildir. Tabyaların artık kullanılmamasıyla beraber, bu yapıların da yıkılmış olma ihtimali yüksektir. Kale, Cumhuriyet döneminde de askeri amaçla kullanılmıştır. İç kale 1980'li yıllarda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmekle beraber aşağı kısım olan dış kale ve Anadolu Kavağı Kalesi'nin bulunduğu alan hala askeri bölge sınırları içerisinde. Kalenin alt kısmında 1980'li yıllarda askeri lojmanlar inşa edilmiştir (Fotoğraf 5).

Yoros Kalesi'nde Kazı Çalışmaları ve Gün Işığında Çıkarılan Sikkeler

Kaynaklar, kale ile ilgili rakamsal bilgileri verirken, buranın doğu-batı yönünde yaklaşık 500 m. uzunluğunda, kuzey-güney istikametinde ise 60 ila 130 m. arasında değiştiğini ifade eder.¹³ Burası, topografik açıdan düzgün olmayan engebeli bir arazi olup, iki tepeyi kapsayan bir alan mahiyetindedir. Prof. Dr. Asnu Bilban Yalçın'ın Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü nezdinde 2005 yılında başlattığı "Boğaziçi Topografyası" konulu arkeolojik yüzey araştırmaları ve yine aynı kurumun izniyle 2010 yılından bu yana yürüttüğü "Anadolu Kavağı: Yoros Kalesi Arkeolojik Kazı Projesi" kapsamında gerçekleştirdiği çalışmalar, sözü edilen bölgenin tarihsel gelişimi ile ilgili önemli veriler sunmaktadır.¹⁴ Bu makalede kazı çalışmaları esnasında gün ışığına çıkartılan Osmanlı dönemi sikkeleri darp yeri, tarihi, yazı, malzeme, teknik ve kompozisyon açısından irdelenerek bu bağlamda kalenin stratejik önemine ışık tutan veriler gözden geçirilmiştir.

Yoros Kalesi genel hatları ile doğuda tepenin üzerine konumlandırılmış iç kale (yukarı kale) ve dış kaleden (aşağı kaleden) oluşmaktadır. Dış kale günümüzde İstanbul Boğaz Komutanlığı'na ait askeri bölge sınırları içinde kalmaktadır. Kazı çalışmaları, iç kale olarak adlandırılan tepe üzerindeki bölümünde gerçekleştirilmiş olup, jeofizik çalışmalar neticesinde tespit edilen alanların açılmasıyla başlamıştır. Sözü edilen bu çalışmalar, 2015 sezonu sonuna kadar 82 açmada yapılmıştır. Sikkeler, belirli açmalarda yoğunlaşmayıp, genele

¹² Semavi Eyice, a.g.m., s. 535.

¹³ Albert Gabriel, *İstanbul Türk Kaleleri*, (Trc.: Alp Ilgaz), Tercüman Gazetesi, İstanbul, 1941. s.117.

¹⁴ Yoros Kalesi kazılarını gerçekleştiren Prof. Dr. Asnu Bilban Yalçın'a destek ve yardımlarından dolayı çok teşekkür ederiz.

yayılmış olarak gün ışığına çıkarılmıştır. Açmalardan 35 adet in de sikke tespit edilmiştir. Kazı buluntuları arasında 96 adet sikke bulunmuştur. Bu sikkelerden 86 adedi Osmanlı dönemine aittir. Sikkelerin büyük bir bölümü kazı envanterine alınmıştır. Oldukça zedelenmiş haldeki sikkeler ise etütlük olarak değerlendirilmiştir.

Yoros Kalesi'nde bulunan en eski tarihli sikkeler Bizans döneminde darp edilmiştir. Bizans'ın son dönemlerine ait üç adet sikkeden (13-14 yüzyıl civarı) sonra en erken tarihli Osmanlı sikkeleri 15. yüzyıla aittir. Yoros Kalesi'nin, 13 ve 14. yüzyıllarda Cenevizler'in eline geçmiş olduğu tarihi kaynaklarda yer almış olsa da, bu döneme ait her hangi bir sikkeye rastlanmamıştır. Kalede tespit edilen Bizans dönemi sikkelerinden başka, üç adet 18. yüzyıl sonlarında basılan Alman Nürnberg deniz ticaretinde kullanılan jeton, bir adet 19. yüzyıl Avusturya-Macaristan Kreuzeri ve bir de I. Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın 1918 tarihli "Provançe Bölgesi Ticaret Odasının Tedavüle Koyduğu 10 Fransız Senti Acil Durum Parası" bulunmuştur. Bu sikkelerden başka iki adet de Türkiye Cumhuriyeti Parası tespit edilmiştir. Sikkelerden biri H.1341/M.1926 tarihli 5 kuruştur. Üzerinde Osmanlı Türkçesi ile bir yüzünde Cumhuriyeti Türkiye, diğer yüzünde 5 kuruş yazılıdır. Diğerleri ise 1940 yılına ait 1 kuruştur.

15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar geniş bir zaman dilimine yayılan sikke buluntuları, malzeme ve birim açısından çeşitlilik göstermektedir. En erken tarihli sikke H.855/M.1451, en geç tarihli sikke ise H.1327/M.1909 tarihlidir. 36 padişahın tahta geçtiği Osmanlı İmparatorluğu'nda 15 padişah dönemine ait sikkeler tespit edilmiştir. Tarihi açık olarak okunabilen sikkelerden bir adeti H. 926/M.1520, bir adeti H. 930/M.1524, bir adeti H. 974/M.1566, bir adeti H.1032/M.1623, 7 adeti H. 1099/M.1687, 2 adeti H.1115/1703, 7 adeti H.1143/1730, 10 adeti H.1171/1757, 9 adeti 1187/M.1774, 4t adeti H.1203/M.1789, 7 adeti H.1223/M.1809, 4 adeti H.1255/M.1839, 2 adeti H.1277/M.1861, 2 adeti H.1293/M.1876 ve 3 adeti de H.1327/M.1909 darp tarihlidir.

Sikkelerden 24 adedi yoğun tahribata uğradığından darp tarihi belirlenememiştir. III. Mustafa, I. Abdülhamid, III. Selim ve II. Mahmud dönemi sikkelerinde darp tarihinin yanında hangi yıl kesildiğini belirten rakamlar da konulmuştur. Bu rakamlar sikke üzerinde üç ayrı yerde görülmektedir;

1) Sikkelerin arka yüzünde duribe yazısının üzerine gelecek şekilde,

2) ön yüzünde "Es Sultan" yazısının bitişiğine,

3) Abdülmecid döneminden, Mehmed Vahdettin dönemine kadar, ön yüzde tuğranın alt kısmında, cülusun kaçınıcı senesinde kesildiğini belirtecek şekilde yerleştirilmiştir.

Söz konusu bu rakamlar, III. Mustafa döneminde iki farklı şekilde ele alınmıştır. Birinci grupta darp tarihinden sonra hangi yıl basıldığını belirten

rakamlarlar verilmişken, ikinci grup da da hicri yılın 82, 83 ve 86 gibi son iki rakamı konulmuştur.

Yoros Kalesi kazılarında bulunan Osmanlı Dönemi sikkelerinin malzemesi çoğunlukla gümüştür. Şu ana kadar tespit edilmiş 86 adet Osmanlı dönemi sikkesinden 66 adedi gümüş, 16 adedi bakır, 3 adedi nikel ve bir adedi de altındır. Tespit edilen en erken tarihli gümüş sikke I. Süleyman dönemine (H.926-974/M.1520-1566) (Fotoğraf 6) aittir. H. 1143 darp tarihli olan altın sikke I. Mahmud (H.1143-1168-M.1730-1754) döneminde (Fotoğraf 7) kestirilmiştir. İlk bakır sikke (mangır) II. Mehmed döneminde (H.855-886/M.1451-1481) (Fotoğraf 8) ilk nikel sikke ise V. Mehmed Reşad döneminde H.1327-1336/M.1909-1918) (Fotoğraf 9) İstanbul'da darp edilmiştir.

Yoros Kalesi kazılarında ortaya çıkarılan Osmanlı Devrine ait sikkeler darp yeri açısından değerlendirildiğinde çok fazla çeşitlilik göstermemektedir. Darp yeri tanımlanabilir olan sikkelerin çoğunluğu İstanbul'daki İmparatorluğun merkez darphanesinde kestirilmiştir. İstanbul'da bastırılan sikkelerin yanı sıra Mısır, Sidrekapı (Selanik'in doğusunda Khalkidiki yarımadasında eski Sidirokafsia- Yunanistan) Kratova "Кратово" (Osmanlı döneminde kaliteli gümüş madenleri ile bilinen bugünkü Makedonya sınırları içerisinde yer alan bir şehir) ve Tire gibi İmparatorluğun diğer darphanelerinde de sikkelerin darp edildiği anlaşılmaktadır. Bununla beraber birçok sikkenin darp yeri tespit edilememiştir.

İstanbul'da darp edilen sikkeler üzerinde Kostantiniyye ve İslâmbol gibi darphane isimleri yer almaktadır. İncelenen sikkelerden 35 adedi Kostantiniyye, 9 adedi İslâmbol darplıdır. Yoros Kalesi kazılarında ortaya çıkan en erken tarihli II. Mehmed'e ait olduğu belirlenen sikkenin (Fotoğraf 8) Tire'de basıldığı anlaşılmaktadır. Kazıda ortaya çıkarılan Mısır darplı sikkelerin, Kostantiniyye darplı sikkelere göre daha fazla tahribata uğradığı görülmektedir. İncelenen sikkelerden bir adedi Sidrekapısı ve bir adedi de Kratova darplıdır. Kazı çalışmaları sırasında gün ışığına çıkarılan 21 adet sikkenin ise darp yeri saptanamamıştır.

Kazılar esnasında bulunan Osmanlı Dönemi sikkeleri, tarih olarak 15-20. yüzyıl arasında çeşitlilik göstermektedir. Sikkelerin önemli bir bölümü 18-19. yüzyılda darp edilmiştir. Gün ışığına kavuşturulan sikkelerden 24 adedinin yoğun tahrip olmasından dolayı darp tarihi tespit edilememiştir.

I. Mahmud döneminde hem Kostantiniyye hem İslâmbol yazılı, III. Mustafa (Fotoğraf 10) ve III. Selim (Fotoğraf 11) döneminde ise sadece İslâmbol yazılı sikkeler bulunmuştur.

Mısır darplı sikkelerin, 2 adedi I. Mahmud'un, 3 adedi III. Mustafa'nın, 3 adedi I. Abdülhamid'in (Fotoğraf 12), 2 adedi III. Selim'in ve 3 adedi de II. Mahmud'un (Fotoğraf 13) dönemine aittir. Bir adet Mısır darplı sikkenin ise dönemi tespit edilememiştir.

Sikke buluntularının genel olarak, ön yüzünde tuğra arka yüzünde "duribe fi", basıldığı darphane ve padişahın tahta çıktığı tarih yazılıdır. Tespit edilen sikkelerin ön yüzünde, tuğra ile birlikte yazının bulunduğu örnekler de mevcuttur. Her iki yüzde yazının yer aldığı sikke örneklerine de rastlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin kestirdiği sikkeler üzerinde, bir kaç örnek hariç, genel olarak yazı yer almaktadır. Sikke üzerinde kısa bir dua cümlesi, darp ettiren padişahın kimliği, darp yeri ve tarihini belirten yazılar bulunur. 14. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar kestirilen sikkelerin her iki yüzünde de yazı yer almakla birlikte, bazı örneklerde bir yüzde yazı, bir yüzde motif dolgulanır.

Osmanlı Devleti'nde makineli sikke darbına II. Süleyman döneminde geçilmiştir. Makineli darba geçilmesinden sonra artan sahte para imalatına tedbir almak için sikke kalıplarını hazırlayan hakkakların isim veya lakaplarının bir veya birkaç harfini sikkelerin üzerine yerleştirilmiştir. İncelenen sikkelerde hakkak imzalarını; arka yüzde darp tarihinin solunda ve yine arka yüzde Sultan bin kelimesindeki "nun" harfinin üzerinde görülmektedir. (Fotoğraf 14).

Tespit edilen sikkelerin üzerinde genel olarak; ok ucu, kurdele motifleri gibi nesneli bezemeler, gül, lale, çiçek dalı, defne yaprakları, buğday başağı gibi bitkisel motifler, ayrıca noktalarla oluşturulmuş bordür içerisinde ay ve yıldız motifleri yer almaktadır.

Osmanlı dönemi sikkeleri, ilk dönem örnekleri haricinde sülüs hatla oluşturulmuş yazı kuşakları ile dolgulanmıştır. Orhan Bey döneminde darp tarihi, yazı ile verilmiş olup, I. Murad dönemi ile birlikte yazının yerine rakamlar kullanılmıştır. Kazılarda ortaya çıkarılan Osmanlı dönemi sikkeleri sülüs hatla oluşturulmuş ve tarih rakamla verilmiştir. Osmanlı devrinde ilk olarak Emir Süleyman ile başlayan sikkelerde "*tuğra*" kullanımı, Yoros Kalesi kazılarında ortaya çıkarılan sikkelerden 17. yüzyıl ve sonrasında tespit edilmiştir. İncelenen sikkeler içerisinde tuğranın yer aldığı en erken tarihli sikkeler II. Süleyman döneminde kestirilen mangırlardır. Gümüş sikkelerde ise tuğranın yer aldığı en erken örnekler III. Ahmet (1703-1730) dönemine aittir.

Bununla beraber her iki yüzde yazı yer alan sikkeler de kestirilmeye devam etmiştir. Ön yüzde tuğra ile birlikte darp yeri ve tarihini bildiren sikkeler de 18. yüzyıl ve 19. yüzyılda kesilmiştir.

Kazılarda yoğun olarak tespit edilen sikkeler Osmanlı Devleti'nin gerileme devrinde tahta çıkan I. Mahmud, III. Mustafa, I. Abdülhamit, III. Selim dönemlerinde aittir. Osmanlı Devleti'nin kestirdiği sikkelerde darp tarihi olarak padişahın tahta çıkış tarihi (cülus) yer alır. 18. yüzyıldan itibaren sikkeler üzerine darp tarihi de konulmaya başlanmıştır. Bu gelişme de sikkenin direkt yıl vermesi açısından önemlidir. Kazılarda saptanan Sultan III. Mustafa, I. Abdülhamid, III. Selim ve II. Mahmud dönemi sikkelerine göz gezdirildiğinde, Osmanlı-Rus savaş yılları ile ilişkileri belirlenmiştir. Sikkeler içerisinde yoğun olmamakla beraber 19. yüzyılda tahta geçen II. Mahmud, Abdülmecid,

Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemi sikkeleri (Fotoğraf 15) de yer alır. Sultan Mehmet Reşad dönemine ait sikkelerin bulunması I. Dünya Savaşı sırasında Yoros Kalesi'nin kullanıldığını göstermektedir.

Özet ve sonuç olarak; Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlıların eline geçtiği bilinen kale de yapılan araştırmalarda şu ana kadar tespit edilen en erken Osmanlı sikkeler II. Mehmed ve oğlu II. Bayezid dönemine aittir mangırlardır. En erken tarihli gümüş sikkeler ise I.Süleyman ve II. Selim dönemine tarihlenir. Kazı çalışmalarında yoğun olarak ortaya çıkarılan; akçe, para, kuruş, zolata gibi çeşitli birimlerde gümüş sikkeler 18. yüzyıla tarihlenir. Sikkelerin yoğun şekilde tespit edilmesi, III. Ahmet (1703-1730), I. Mahmud (1730-1754), III. Mustafa (1757-1774), I. Abdülhamid (1774-1787), III. Selim (1789-1807) dönemlerinde kalenin kullanılmaya devam ettiğini göstermektedir. Kalenin Boğaziçi'nin girişine hakim bir tepede yer alması ve geniş görüş açısına sahip olması, buradaki askeri yerleşkeyi zorunlu kılmıştır. Nitekim 18. yüzyıl ve sonrasında kestirilen sikkelerin, kazı çalışmaları sırasında yoğun olarak bulunması, bu bilgiyi doğrular niteliktedir. Son padişah Vahdettin'e kadar tahta çıkan bütün padişahlara ait sikkelerin kazılarda ortaya çıkması, buranın askeri ve stratejik önemini vurgulamaktadır. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarına ait paranın tespiti, kalede bu dönemde de askeri oluşumun devam ettiğini göstermektedir.

Yapılan kazılarda kalede 17. yüzyıla tarihlenen Alman Feniğiyle, 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyıla tarihlenen Avusturya Macaristan İmparatorluğu'na ait sikkelerin gün ışığına kavuşturulması, kalenin yabancılar tarafından ziyaret edildiğinin de bir belirtisidir.

Bu makalede incelenen sikkeler, uzun soluklu yapılması planlanan Yoros Kalesi Kazısının ilk etabında gün ışığına çıkarılmıştır. Kazının sürmesi ile birlikte bu grup buluntuların devamının geleceği kuşkusuzdur. Yoros Kalesi'nde bulunan bu sikkeler, Osmanlı dönemine ait diğer buluntular ile birlikte kalenin ve Boğaz'ın kuzey girişinin tarihçesi için önemli bir yer tuttuğu açıktır. Devam edecek bu buluntu zenginliğindeki süreklilik ileriki aşamalarında çalışmalara temel oluşturabilir niteliktedir. Tüm bu arkeolojik veriler ve tarihi kaynaklar, Karadeniz girişini koruyan Yoros Kalesi'nin önemli bir stratejik yapı olduğunu ve günümüze kadar kesintisiz yaşadığına tanıklık etmektedir.

Kaynaklar

AHMET AŞIKPAŞAZADE, 1970, "Aşık Paşaoğlu Tarihi", (Haz.: H. Nihal Atsız), Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.

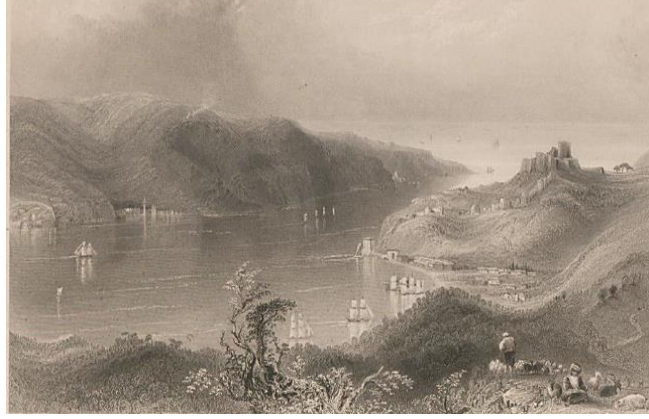
ARTUK, İ., 1967, "Sikke", İslâm Ansiklopedisi, C. X, M.E.B., İstanbul, s.621-640.

_____, *Kanuni Sultan Süleyman Adına Basılan Sikkeler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

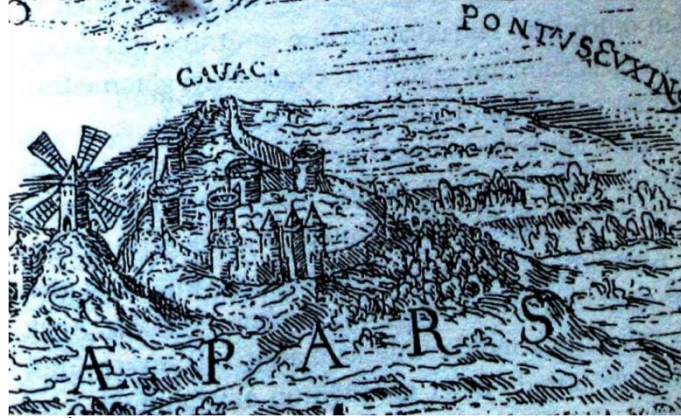
- ARTUK, İ.; ARTUK, C., 1974, "İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmi Sikkeler Kataloğu", C.II, Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- AYDIN, M., 2013, "Kaleler", Osmanlı Savaş Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918), (Ed.: Gültekin Yıldız), Timaş Yayınları, İstanbul.
- AYKUT, Ş., N., 2002, "Osmanlı Sikkeleri", Türkler Ansiklopedisi, C. X, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 823-842.
- AYVANSARAYİ HÜSEYİN EFENDİ, 2001, "Hadikatü'l Cevami: İstanbul Camileri ve Diğer Dini Sivîl Yapılar", (Haz.: A.N. Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul.
- BRETTEEN, M., H., V., 2003, "Osmanlıda Bir Köle: Brettenli Michael Heberer'in Anıları 1585 - 1588", (Çev. Türkis Noyan), Kitap Yayınevi, İstanbul.
- BYZANTİOS, D., 2010, "Deniz Yoluyla Boğaz", (Çev. Erendiz Özbayoğlu), Tb Yayıncılık, İstanbul.
- ÇUBUK, M., 1994, "Boğaziçi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.II, Kültür Bakanlığı - Tarih Vakfı Ortak Yayınları, İstanbul, s.266-281.
- DAMALI, A., 2010, "Osmanlı Sikkeleri Tarihi-History of Ottaman Coins", C. II, Nilüfer Damalı Eğitim, Kültür ve Çevre Vakfı, İstanbul.
- _____, 2012, "Osmanlı Sikkeleri Tarihi-History of Ottaman Coins", C. VI, Nilüfer Damalı Eğitim, Kültür ve Çevre Vakfı, İstanbul.
- _____, 2013, "Osmanlı Sikkeleri Tarihi-History of Ottaman Coins", C. VII, Nilüfer Damalı Eğitim, Kültür ve Çevre Vakfı, İstanbul.
- _____, 2014, "Osmanlı Sikkeleri Tarihi-History of Ottaman Coins", C. VIII, Nilüfer Damalı Eğitim, Kültür ve Çevre Vakfı, İstanbul.
- _____, 2001, "150 Devlet, 1500 Sultan İslâm Sikkeleri", Nilüfer Damalı Eğitim, Kültür ve Çevre Vakfı, İstanbul.
- DARKOT, B., 1979, "Boğaziçi", İslâm Ansiklopedisi- İslâm Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugati, C.2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul. s. 666-671.
- DETHIER, P. A., 1993, "Boğaziçi ve İstanbul: 19. Yüzyılın Sonu", (Çev. : Ümit Öztürk), Eren Yayınları, İstanbul.
- EVLİYA ÇELEBİ, 2003, "Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi", (Haz.: S. Ali Kahraman-Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, C.I, İstanbul.
- EYİCE, S., 2007, "Bizans Devrinde Boğaziçi", Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- _____, 2003, "Yoros Kalesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul Kültür Bakanlığı- Tarih Vakfı Ortak Yayını, C.VII, İstanbul, s.534-536.

- GABRIEL, A., 1941, "İstanbul Türk Kaleleri", (Trc.: Alp Ilgaz), Tercüman Gazetesi, İstanbul.
- GYLLIUS, P., 2000, "İstanbul Boğazı", (Çev. Erendiz Özbayoğlu), Eren Yayınları, İstanbul.
- KABAKLARLI, N., 1998, "'Mangır" Osmanlı İmparatorluğu Bakır Paraları -Copper Coins of Ottoman Empire (1299-1808)", Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____, 2007, "Mangır-Tire'de Darpedilen Osmanlı Bakır Paraları (1411-1516)", Tire Belediyesi Kültür Hizmeti, İstanbul.
- KOÇU, R. E., 1959, "Anadolukavağı", İstanbul Ansiklopedisi, C. II, İstanbul, s. 828-830.
- _____, 1961, "Boğazın Eski Kale ve Tabyaları" İstanbul Ansiklopedisi, C.V, İstanbul, s. 2850-2852.
- KOLERKILIÇ, E., 1958, "Osmanlı İmparatorluğunda Para", Doğu Matbaası, Ankara.
- ÖLÇER C., 1966, "Son Altı Padişah Döneminde İstanbul'da Basılan Gümüş Paralar", Yenilik Basımevi, İstanbul.
- _____, 1970, "Sultan Mahmud II Zamanında Darp Edilen Osmanlı Madeni Paraları", Yenilik Basımevi, İstanbul.
- _____, 1978, "Sultan Abdulmecid Devri Osmanlı Madeni Paraları", Yenilik Basımevi, İstanbul.
- _____, 1979, "Sultan Abdulaziz Han Devri Osmanlı Madeni Paraları", Yenilik Basımevi, İstanbul.
- _____, 1975, "Nakışlı Osmanlı Mangırları", Yenilik Basımevi, İstanbul.
- ÖZAKAN, Y., 1971, "Osmanlılar Devrinde Yoros Kalesi ve Semti, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yeniçağ Kürsüsü, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul.
- ÖZTÜRK, M., 2002, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi", Türkler Ansiklopedisi, C.X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 802-822.
- PERE, N., 1968, "Osmanlılarda Madeni Paraları", Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul.
- _____, 2007, "Osmanlılarda Bakır Paralar", Anadolu Nümismatik Bülteni, S.1, İstanbul, s.10 - 11.
- SALİHLİOĞLU, H., 1989, "Akçe", İslâm Ansiklopedisi, C.II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.224 - 227.

- ŞENYURT, O., 2013, "III. Selim Döneminde İnşaat Ortamını Yönlendiren İki Fransız Mühendis ve Kale Tamirleri", Tarih İncelemeleri Dergisi, C. XXVIII, S.2, İzmir, s. 487-521.
- TEKİN, O., 2009, "Sikke", İslâm Ansiklopedisi, C.XXXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 179-184.
- TEKİN, Ç.; KURUGÖL, S., 2012, "İstanbul'da Bizans Dönemi Yoros Kalesi Üzerine Bir İnceleme", Mimar.ist., S.46, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi, İstanbul, s.17-30.
- USLU, K.; BEYAZIT, M. F.; KARA T., 2010, "Osmanlı İmparatorluğunda Madeni Paralar", Osmanlı Nümismatik ve Kültür Yayınları, İstanbul.
- _____, 2011, "Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları-Ottoman Empire Coins", 1839-1918 (AH. 1255 - 1336), Osmanlı Nümismatik Yayınları, İstanbul.
- _____, 2006, "Boğaziçi Topografyası 2005 Yılı Araştırmaları", T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C. II, Çanakkale, s. 297-310.
- YALÇIN, A., B., 2007, "Boğaziçi Topografyası 2005 Yılı Araştırmaları", 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı 29 Mayıs-02 Haziran 2006 Çanakkale, (Yay.Haz.: Fahriye Bayram-Birnur Koral), C.II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, s.297-311.
- YALÇIN, A., B., 2010, "Eski ve Orta Çağda Boğaziçi", XII. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu 15-17 Ekim 2008, İzmir, s.448-456.
- YALÇIN, A., B., 2012, "Anadolu Kavağı, Yoros Kalesi 2010 Yılı: Kazı, Koruma-Onarım Çalışmaları", 33. Kazı Sonuçları Toplantısı 22-28 Mayıs 2011, Malatya, (Yay.Haz.: Haydar Dönmez-Ömer Ötgen), C.III, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, s.97-115.

Fot. 1. Karadeniz'e giriş, 1835, William Henry Bartlett, (Miss Pardoe, *Beauties of the Bosphorus*, Virtue and Co., London. 1838.)

Fot. 2. Heberer'in İstanbul ve Boğaziçi gravüründe Yoros Kalesi. BRETTEN, Michael Heberer von, *Osmanlıda Bir Köle: Brettenli Michael Heberer'in Anıları 1585 - 1588*, (Çev. Türkis Noyan), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.

Fot. 3. Macar Tabyası sırtlarından Anadolu Kavağı ve Boğaziçi'nin Karadeniz girişi, 20. yüzyılın ilk yarısı, (İstanbul Boğazı Komutanlığı Arşivi).

Fot. 4. 1930'lu yıllarda Yoros Kalesi doğu girişi, (Albert Gabriel, *İstanbul Türk Kaleleri*, Tercüman Gazetesi, İstanbul 1941.)

Fot. 5. Anadolu Kavağı ve Yoros Kalesi, 1961, Michael Golio.
(http://www.navycthistory.com/istanbul_intro_pg3.html/10.10.2015-16.43)

Fot. 6. I. Süleyman/ Gümüş/ Akçe/ Sidrekapısı/ H.926.

Fot. 7. I. Mahmud/ Altın/ Zer-i Mahbub (Geniş pullu)/ İslâmbol/H.1143.

Fot. 8: II. Mehmed/ Bakır/ Mangır/ Tire.

Fot. 9. Mehmed Reşad/ Nikel/ 20 Para/ Kostantiniyye/ H. 1327.

Fot. 10. III.Mustafa/ Gümüş/ Para/ İslâmbol/ H.1171.

Fot. 11. III. Selim/ Gümüş/ Para/ İslâmbol/ H.1203.

Fot. 12. I. Abdülhamid/ Gümüş/ 30 Para (Zolta)/ Kostantiniyye/ H. 1187.

Fot. 13. II. Mahmud/ Gümüş/ 5 Para/ Kostantiniyye/ H.1223.

Fot. 14. I. Mahmud/ Gümüş/ Para/ Kostantiniyye/ H. 1143.

Fot. 15. II. Abdülhamid Han/ Gümüş/ 5 Kuruş/ Kostantiniyye/ H. 1293.